KORTEN PÅ BORDET

DÄRFÖR VILL BANKERNA AVSKAFFA KONTANTERNA

Björn Eriksson

FÖRORD

Kontanterna håller på att försvinna från samhället i snabb takt. Utvecklingen är inte konsumentdriven utan skyndas fram av storbankerna, och anledningen är rent vinstintresse. Bankernas arbete har hittills varit effektivt. Tanken på att Sverige så småningom kommer att bli kontantlöst har fått fäste på många håll, både bland privatpersoner, företag och i offentliga verksamheter.

Men frågan om kontanternas vara eller inte vara är alltför viktig för att lämnas fritt åt storbankerna att styra över. Den borde vara en fråga för de folkvalda, men med de folkvaldas goda minne har den försvunnit från agendan utan att medborgarna får chansen att säga sitt. Nu måste frågan åter upp på bordet.

Skillnaden mellan ett samhälle där kontanter utgör en mindre del av betalningarna och ett helt kontantlöst samhälle är nämligen betydande. Kontanter har flera viktiga funktioner att fylla och det skulle vara förödande på många sätt om de helt försvann. Det skulle slå hårt mot redan svaga och utsatta grupper som står utanför banksystemet idag. Det skulle göra samhället betydligt mer sårbart och det skulle ytterligare urholka människors integritet. Det är stora och viktiga frågor som kommit i skymundan i en debatt som alltför länge har styrts av storbankernas intressen.

Ambitionen med den här skriften är att rikta ljuset mot de frågor som inte tidigare belysts. Den vill också visa vilka som ligger bakom lobbyarbetet, varför arbetet bedrivs, och peka på vilka konsekvenser ett kontantlöst samhälle skulle föra med sig.

Björn Eriksson, Ordförande i Säkerhetsbranschen

VAD ÄR PENGAR?

Pengar har egentligen tre funktioner: som *betalningsmedel* vid handel, som sätt att *lagra värde* för framtiden, exempelvis via sparande, och som en *beräkningsenhet*, så att man kan fastställa priset på en vara. En förutsättning för att systemet ska fungera är att pengar har ett värde som alla har förtroende för.

Förr var penningmängden kopplad till ett reellt och beständigt värde, ofta till silver eller guld. Riksbanken ägde exempelvis guld som motsvarade värdet av den befintliga penningmängden fram till 1931, då vi gick ifrån systemet med så kallad myntfot i Sverige. Idag motsvaras inte längre den befintliga penningmängden av något reellt värde.

Riksbanken har ensamrätt på att ge ut och att makulera sedlar och mynt. Den rätten har man haft enligt lag sedan 1904. Det brukar därför heta att det är Riksbanken som styr penningmängden via sedelpressen. Men lagen har aldrig uppdaterats för att även gälla digitala pengar och idag är det bara en bråkdel av alla pengar som skapas som sedlar och mynt av Riksbanken. Stora kvantiteter pengar skapas faktiskt idag direkt via tangentbordet av våra affärsbanker i samband med att de ger ut lån[1].

Eftersom pengar inte längre är kopplade till ett underliggande värde, och eftersom bankerna bara behöver en liten andel i buffert, eller som det kallas, fraktionella reserver som täckning för sin utlåning, kan de utlånade pengarna upprepade gånger lånas ut när de kommer in på nytt i banksystemet. Idag behöver bankerna i Sverige ha cirka tio procent i kapital. Resten kan lånas ut. Före bankkrisen var den siffran endast två procent.[2]

Bankernas upprepade utlåning har gjort att mängden digitala pengar snabbt har ökat. Idag råder faktiskt en oenighet om hur pengar definieras och ett flertal olika mått används för att mäta penningmängden, men grovt räknat utgör den monetära basen (det vill säga sedlar och mynt i omlopp) idag mindre än fyra procent av alla utgivna pengar i Sverige, vilket motsvarar ca 85 miljarder kronor[3].

AKTÖRERNA SOM HANTERAR KONTANTERNA

Riksbanken har traditionellt haft ansvaret för kontanthanteringen i Sverige men avsade sig uppdraget som ett led i en avregleringsstrategi år 2005. I stället bildades Bankernas depå, BDB, för ändamålet.

BDB lagrar de kontanter som näringsidkare får in i sina dagskassor då det finns ett tillfälligt överskott av kontanter. BDB:s ser till att det finns rätt mängd kontanter på rätt plats i Sverige för att täcka behovet av växel till näringsidkare. Det sker genom att BDB köper och säljer kontanter till och från sina kunder och flyttar pengar mellan depåer. BDB samägs av de fem storbankerna Danske Bank, Handelsbanken, Nordea, SEB och Swedbank och är den enda aktören på marknaden. Därmed kan BDB helt fritt att sätta priser på sin verksamhet. I realiteten betyder det att ansvaret för kontantförsörjningen idag ligger i händerna på privata aktörer. 2010 bildades bolaget Bankomat AB, som också samägs av de fem storbankerna ovan.

Själva transporterna och den fysiska hanteringen av kontanter, som uppräkning och äktehetskontroll, sköts av privata värdebolag. Värdebolagen sköter också lagerhållning av kontanter på uppdrag av BDB. Kontrollen av dessa värdebolag ligger på länsstyrelsen.

VILKA VILL FÅ BORT KONTANTERNA OCH VARFÖR?

I princip är det de tre storbankerna Swedbank, SEB, Nordea, tillsammans med de bankägda kortföretagen Visa och Mastercard, som driver frågan om att få bort kontanterna från samhället. Handelsbanken har hittills valt en annan väg och säger sig vilja fortsätta att hantera kontanter så länge kunderna efterfrågar dem.

Anledningen till att övriga storbanker driver frågan är logisk och helt i linje med deras affärsstrategi. Bankerna eftersträvar, precis som vilka andra företag som helst, största möjliga avkastning på sitt kapital inom de ramar som ges, och bankerna tjänar helt enkelt mer på digitala än på kontanta transaktioner. Kortverksamheten är en riktig kassako för bankerna och ju fler som använder kort, desto mer tjänar de. Allra mest skulle storbankerna tjäna på om kontanterna helt försvann från kretsloppet. Digitala pengar arbetar hela tiden för bankerna, men de får ingen avkastning alls på kontanter i plånboken.

Om alla transaktioner skulle ske digitalt skulle storbankerna också få kontroll över alla betalströmmar, vilket skulle öppna upp för en mängd möjligheter, som exempelvis att införa nya avgifter och kontroller av olika slag.

Ett färskt exempel är att Danske Bank, Handelsbanken, Länsförsäkringar, Nordea, SEB samt Swedbank och Sparbankerna i år försökte införa en avgift för att föra över pengar via Swish. Efter protester från användarna fick bankerna dock dra in försöken[4]. Sådana protester fungerar så länge det finns alternativa betalsätt.

Redan idag har storbankerna och kortföretagen en sådan makt att de själva kan sätta regler för hur handel får bedrivas. Visa och Mastercard (som är bankägda) avtalar exempelvis med sina kunder om att stoppa transaktioner med företag som bedriver i kortföretagens tycke omoraliska eller olämpliga verksamheter. Det mest kända exemplet är Visas blockering av betalningar till Wikileaks, men också webbutiker som anses sälja omoraliska varor drabbas. Detta sker också i Sverige. I Kristianstad stoppade exempelvis Swedbank betalningar till en skräckfilmsförsäljare som tvingades att lägga ned sin verksamhet som följd. Swedbank försvarade sig med att man helt enkelt var skyldig att följa Visas regler.[5]

DE HANDGRIPLIGA METODERNA

En strategi för att få bort kontanterna från samhället är helt enkelt att göra det så krångligt och dyrt som möjligt att hantera dem. Det sker genom en rad handgripliga åtgärder.

Bankkontoren

Det tydligaste exemplet är att bankkontor som hanterar kontanter i snabb takt försvinner. Det blir rent fysiskt allt svårare att få

tag i eller att över huvud taget använda sedlar och mynt. Nu vill storbankerna enbart ha en rådgivande funktion, eller med andra ord enbart sälja förvaltningstjänster. Från 2010 har andelen bankkontor som inte längre hanterar kontanter ökat från 16 till idag 43 procent. Räknar man in Handelsbanken som till viss del hanterar kontanter är den siffran (mars 2014) hela 58 procent[6].

Bankomaterna

Antalet bankomater i landet är också på snabbt nedåtgående. På två år, till och med september 2013, försvann 645 automater i landet. År 2013 slog storbankerna ihop sina nät av uttagsautomater och bildade ett gemensamt bolag: Bankomat AB. På hemsidan kan läsas att ”bildandet av Bankomat AB är ”…” ett sätt att fortsätta att hålla en hög nivå både i tillgänglighet och service.” Men praktiskt taget direkt efter bildandet togs ytterligare 250 bankomater bort i Sverige. Sverige ligger nu i EU:s bottenliga när det gäller automattäthet. Endast Tjeckien ligger lägre.[7]

Beloppsgränsen för vad man får ta ut i en bankomat begränsas också allt mer. 2007 var en vanlig beloppsgräns 10 000 kronor per uttagstillfälle och ett maxbelopp på 25 000 inom fyra dagar. Man kunde också fritt välja uttagsbelopp. Idag är den vanliga beloppsgränsen 1 000 till 2000 kronor per tillfälle och en gräns per vecka på 5 000 till 20 000 kronor. Möjligheten att ta ut valfritt belopp har slopats och man möts också av meddelandet att du också kan ta ut pengarna i livsmedelsaffären i fortsättningen. Alla är de små subtila steg som leder åt ett och samma håll.

Avgifter på kontantuttag ur bankomat är en fråga som kommer upp med jämna mellanrum. Hittills har bankerna fått backa eftersom det är en viktig symbolfråga att det inte ska behöva kosta pengar att komma åt sin egen lön. Men faktum är att uttagsavgifter redan idag tillämpas på kreditkort. Ett kontantuttag med ett kreditkort

kostar hos bankerna (förutom Handelsbanken) två till tre procent av uttagssumman med en minimiavgift på 20 till 40 kronor.

Bankfacken

Sedan 2011 är det också olagligt att förvara kontanter i bankfack. Det är en regel som bankerna själva har kommit överens om. Bankerna ersätter inte längre sina kunder om kontanterna av någon anledning skulle försvinna från bankfacket.

Prissättningen

Bankägda BDB, Bankernas Depåbyrå, som tagit över ansvaret för kontantförsörjningen sedan staten släppt greppet, fungerar som ett styrinstrument i frågan genom möjligheten till prissättning. Hösten 2013 höjde BDB sina priser radikalt. Det blev då mellan 22 och 1200 procent dyrare att köpa och sälja buntar med kontanter. Mest höjdes priset på tusenlappar där BDB:s försäljningspris för närvarande ligger på 52,50 kronor per bunt. Höjningen påverkar värdetransportbolagen som i sin tur debiterar sina kunder, handlarna. Motiveringen är att det är dyrt att hantera kontanter. Ingen skyldighet finns dock att redovisa dessa kostnader eftersom BDB, liksom bankerna, inte bedriver offentlig verksamhet.

Övertalningsbesöken

Förutom handgriplig nedmontering av sin bankservice när det gäller kontanthantering, gör storbankerna också aktiva besök hos företag och organisationer i landet för att försöka förmå dem att upphöra med kontanthantering och istället enbart ta emot kortbetalningar.

VAD BANKERNA SÄGER

Att storbankerna tjänar mer på kortbetalningar är knappast något som får allmänheten att sluta med kontanter. Officiellt används istället bättre klingande argument som berör miljöhänsyn, rånrisk och samhällskostnader.

I kampen mot kontanterna är förstås retoriken viktig. Ordet ”kontantfritt” är ett exempel på hur storbankerna lyckats få igenom tankegången i språkbruket. Att kontanterna ska bort ska framstå som en ökad service snarare än en försämring.

Till sin hjälp att föra ut budskapen har storbankerna ett antal språkrör. Man hittar dem i bankernas intressesfär och är främst Finansförbundet, Bankernas Depå BDB, kortföretagen, främst Visa och Mastercard, och till viss del branschorganisationen Svensk Handel, även om organisationen är splittrad i frågan.

Bakterier

Ett något pikant argument som riktar sig till den vanliga konsumenten och som har fått bred uppmärksamhet i många medier, är att kontanter är smutsiga och innehåller mängder av bakterier, så många och så farliga att man till och med kan bli sjuk i diverse magåkommor. Denna fråga har Mastercard målmedvetet drivit.

Rån och kostnader

För handlarna riktar man in sig på den risk för rån som hantering av kontanter för med sig, en fråga som Finansförbundet tagit på

sig att driva i olika former. Ett argument som också riktar sig till handlare är att det skulle vara dyrare för dem att hantera kontanter än att hantera kort. Elva miljarder kronor[8] har Riksbanken en gång i tiden räknat ut att kontanthanteringen kostar svenska samhället per år, ett belopp som flitigt upprepas i kommunikationen, fast nya siffror från Riksbanken visar att kostnaden snarare ligger på cirka sju miljarder kronor[9].

Kriminellt och miljöfarligt

På en samhällsnivå används främst två argument för att få bort kontanterna. Det ena är att kontanter är en förutsättning för den svarta ekonomin. Lobbyarbetet har varit framgångsrikt när det gäller att svartmåla dem som av olika skäl vill betala eller få betalt med kontanter.

Det andra argumentet riktat mot samhället i stort är att värdetransporterna som kör kontanter till depåer på olika platser släpper ut koldioxid. Detta är också en fråga som storbankerna själva brukar driva i ett utslag av nyväckt miljöintresse.

MEN, HÅLLER ARGUMENTEN?

Bakterierna

Att kontanter har bakterier på sig är en fråga som framför allt Mastercard drivit och fått gehör för. Mastercard har bland annat bekostat en studie som undersöker hur många bakterier sedlar och

mynt har i genomsnitt[10]. Studien har sedan okritiskt fått fäste i en mängd dags- och facktidningar i landet. Även Björn Ulvaeus, vars Abbamuseum sponsras av Mastercard, har lånat ut sitt namn för att sprida bakteriebudskapet. Han har dock fått svar på tal, bland annat av Agnes Wold, professor i klinisk mikrobiologi vid Sahlgrenska universitetssjukhuset. Hon pekar på att det finns mycket sparsamt med bakterier på pengar, att bakterier behöver luft och näring för att överleva mer än några timmar, vilket det inte finns mycket av på torr och död materia som kontanter, och att det i vilket fall som helst bara handlar om harmlösa hudbakterier. Är man rädd för sådana ska man inte skaka hand med folk, låna en telefon eller för den delen räcka över ett kreditkort.[11]

Rånrisken och den svarta ekonomin

Att kontanter för med sig en risk för rån är ett problem att ta på högsta allvar och som prioriteras i säkerhetsarbetet. Antalet bankrån har också minskat, från 110 rån år 2008 till 20 rån år 2013[12]. Idag finns också slutna kontanthanteringslösningar där hela kontantprocessen automatiseras, vilket i princip eliminerar rånrisken.

I pengar räknat är det dock förmodligen en försvinnande liten del som stjäls i fysiska rån jämfört med dem som stjäls via kortbedrägerier. Enligt Brottsförebyggande Rådet, BRÅ, anmäldes omkring 148 000 bedrägeribrott under 2013, en ökning med 15 procent jämfört med året innan. Enligt Nationella trygghetsundersökningen, NTU, handlar det om någon form av bedrägeri via internet i cirka en tredjedel av fallen och om bank- eller kontokortsbedrägerier, exempelvis skimning, i cirka en fjärdedel av fallen[13].

Bankerna har som policy att gottgöra de kunder som råkat ut för bedragare. Men eftersom banker och kortföretag håller kostnaderna

för kortbedrägerier hemliga, vilket i sig är häpnandsväknande, kan vi endast spekulera i hur stora summor det rör sig om. Enligt internationella beräkningar kostar cyberbrotten totalt motsvarande 0,4 till 11,4 procent av BNP, vilket för Sverige skulle motsvara mellan 14,5 till 51 miljarder kronor om året, enligt Brottsförebyggande rådet, BRÅ, som konstaterar att allt mer av brottsligheten flyttar in på internet[14].

Kriminalitet kommer man uppenbarligen inte åt genom att strypa tillgången till kontanter. Den hittar bara andra vägar. När det gäller fysiska rån och kontanter inte längre finns att tillgå, återstår alternativet att stjäla konkreta saker. En effekt som man redan börjar se tecken på är att ett kontantlöst samhälle ökar risken för inbrott, butiksstölder och personrån. Brottsligheten flyttar alltså över till att drabba andra grupper i samhället.

Vad gäller personrånen så känner troligen bankernas äldre kunder en större trygghet om de har möjlighet att ta ut kontanter via kassan inne i en banklokal än om de ska stå oskyddade med ryggen mot gatan vid en bankomat och ta ut pengar.

Kostnaden

Hur ser det då ut med kostnaden för att hantera kontanter? Kontanter kostar cirka sju miljarder årligen för samhället att hantera enligt Riksbankens uträkning från 2012[15]. Men även kort kostar. Och det är en kostnad som handlarna och konsumenterna får betala.

Bankerna debiterar i genomsnitt 3,30 kronor per transaktion med bankkort och 10 kronor per transaktion med kreditkort, enligt en rapport från HUI Research[16]. Dessutom måste handlare själva betala för sina kortläsare. Förr kunde handlare ta ut extra för kortköp under 100 kronor, men sedan 2010 är det förbjudet i

Sverige. Förbudet gäller dock bara för handlaren. Bankens avgift måste handlaren fortfarande betala. Det sker oftast genom att kostnaden bakas in i varans pris.

Occams djupstudie av transaktioner för 50 svenska företag och restauranger av olika storlek som gjorts på Säkerhetsbranschens uppdrag 2013, visar att kontantbetalningar är billigare än transaktioner gjorda med betalkort i drygt hälften av fallen när kortavgifter och utrustningskostnader räknats in. Och om man räknar in även kreditkortstransaktioner är kontanter det billigaste betalsättet i 74 procent av fallen. De som tjänar mest på kontanta betalningar är mindre butiker och restauranger. Säkerhetsbranschen initierade studien just i syfte att få fakta på bordet i en fråga som präglats av påståenden utan statistisk underbyggnad.[17]

Utsläpp av koldioxid

Från storbankernas sida används ofta argumentet att man vill minska kontanthanteringen för miljöns skull. Swedbank har räknat ut att den egna bankens transport av sedlar och mynt står för utsläpp av cirka 700 ton koldioxid per år[18]. Det är en siffra som ständigt kommer upp när frågan är på agendan i medierna. Någon annan statistik verkar inte finnas att tillgå.

Storbankernas plötsliga miljöengagemang kan tyckas oväntat. Och i ett vidare sammanhang blir konsekvenserna av deras agerande troligen det motsatta. Många orter i glesbygd saknar efter bankernas nedmonteringar både insättningsautomater och bankomater. Det får som konsekvens att en mängd företagare och privatpersoner får åka längre sträckor, ibland flera mil, till närmaste stad för att göra insättningar eller uttag. Detta innebär sannolikt många fler utsläppsmil med koldioxid än om endast en värdetransport ser till att kontanter finns på plats på orten.

Korten synade

Intressant att notera är att EU sommaren 2013 lade ett förslag om reglering av avgifter för kortbetalningar. I korthet gick förslaget ut på att halvera kortavgifterna för handeln. I Sverige skulle förslaget innebära en besparing för handeln på fem miljarder, och lika mycket i minskade intäkter för bankerna. De svenska storbankerna var inte förtjusta i förslaget och förklarade att om de nya reglerna skulle införas kommer de att sluta att arbeta för det ”kontantfria” samhället. Då försvann plötsligt storbankernas värnande om säkerhet och miljö från agendan.[19]

DÄRFÖR BEHÖVS KONTANTERNA

Integritetsaspekten – kontrollsamhället

Tänk att exakt kunna veta var, när och vad varje person i hela landet gör sina inköp. Tänk också att kunna hindra någon från att handla, tanka eller äta gå ut och äta. I en värld med bara elektroniska betalningar är det ett fullt möjligt scenario. När du inte själv kan välja betalningsmedel är du helt i händerna på den som kontrollerar de digitala pengarna.

Vi har redan sett exempel på vad det kan innebära i Visas och Mastercards blockeringar av transaktioner till företag som enligt dem bedriver omoraliska eller olämpliga verksamheter. De drabbade blir i dessa fall helt rättslösa och utelämnade till amerikanska bolags godtycke. Oavsett moraluppfattning är det en farlig utveckling när enskilda privata aktörer får positionen att

kontrollera folk och företag och avgöra vilka som ska kunna stängas av från en nödvändig samhällstjänst.

Även om man inte gör något brottsligt vill nog de flesta ha kvar möjligheten kunna köpa något utan att det ska registreras eller godkännas, precis som att man vill ha rätten att läsa vilka böcker man vill eller ha rätten att uttala sin åsikt utan att behöva redovisa det någonstans. Att ha ett betalningssystem som är teknikoberoende och intrångsskyddat kan i det ljuset faktiskt ses som en demokratisk rättighet.

Segregering – människor ställs utanför

Swish och betalkort är inte för alla. Att ta bort kontanter skulle göra livet svårare för redan utsatta människor. Idag nekas många människor bankkort: nyanlända invandrare som saknar uppehållstillstånd, människor med svag ekonomi, personer utan fast inkomst och som därför inte anses kreditvärdiga, personer med skulder, eller med bakgrund i missbruk och kriminalitet. Oavsett bakgrund måste det finnas en väg tillbaka för dessa människor. Att lämnas utanför betalsystemet är knappast en sådan väg.

En ökad digitalisering innebär också att människor i högre utsträckning själva måste göra jobbet och ansvara för att transaktionerna genomförs korrekt – det jobb som banken tidigare utförde. Många äldre är inte är vana vid att hantera datorer och kort utan vill kunna betala räkningar på traditionellt vis, kanske för att synen eller minnet inte längre fungerar som förr. Detsamma gäller människor generellt som är funktionsnedsatta, eller över huvud taget datorovana. Uppemot en miljon människor i landet står utan fungerande internetkontakter idag[20].

Småföretag och glesbygd beroende av kontanter

När storbankerna slutar att hantera kontanter och lägger ned bankomater får det stora konsekvenser för människor. Idag måste fler än 300 000 människor åka minst 15 kilometer för att kunna ta ut kontanter och närmare 40 000 personer måste åka minst 30 kilometer. I Norrbotten kan människor ha 10-15 mil till närmaste bank som hanterar kontanter.[21]

Kortlösningar fungerar nämligen inte alltid i mindre glesbygdskommuner. Ofta domineras de av små näringsidkare, och små näringsidkare vill ofta inte skaffa kortbetalningsmaskiner eftersom de är dyra. Många av orterna har dessutom dålig eller ingen täckning, så det är alltså inte ens säkert att digitala betalsätt fungerar. När banken slutar att hantera kontanter får företag som hanterar dagskassor därför svårt att klara sig. Företagen får då välja mellan att flytta eller att lägga ned verksamheten. Och försvinner en följer ytterligare nedläggningar: kiosken, restaurangen, loppisen, torghandeln, gårdsbutiken. Speciellt drabbade är säsongsverksamheter som turistattraktioner, sommarcaféer och kiosker, just den sortens handel som har allt att tjäna på en rimlig tillgång till kontanter och där uppkopplingar mot internet ibland fungerar sämre.

Även det vardagliga livet blir krångligare. Inte minst föreningslivet som utgör ett nav i många samhällen. Fotbollslaget kan inte längre sälja lotter och ta emot kontanter vid tävlingar och arrangemang. Elever kan inte sälja bullar för att samla till klassresan. Inte ens barnen kan tömma sin spargris på banken.

Kontanter är helt enkelt ett effektivt smörjmedel för att vardagen ska fungera. Utan kontanter sker en ytterligare utarmning av våra lokalsamhällen. Det har vi inte råd med när många kommuner i glesbygd redan slåss med problem som försämrad service och utflyttning.

Sårbarheten

Det kontantlösa samhället är fullständigt beroende av en fungerande elektronisk infrastruktur för betalningar. Om kontanterna ska bort och vi enbart ska förlita oss på digitala pengar, betyder att vi måste ha mycket robusta system som inte påverkas av störningar, tekniska fel, hackerattacker eller elavbrott. Där är vi inte idag. Elavbrott är snarare regel än undantag på många platser i Sverige. Flera gånger har banker drabbats av tekniska problem som inneburit att bankers hela betalningssystem med bankomater, kortbetalningar och nätbanker har stått stilla timmar i sträck. Framför allt har det hänt i månadsskiften då många använder systemen för att betala räkningar.

Musikfestivalen i Bråvalla är ett färskt exempel från i somras på hur sårbart ett digitalt system kan vara. Festivalen skulle vara ”kontantfri” men urartade till ett kaos sedan betalsystemet med chip bröt ihop. Kvar stod tusentals festivalbesökare handfallna och hungriga och näringsidkare med förlorade dagskassor.[22]

Ju mer sofistikerade systemen är, desto mer sårbara tenderar de att vara. Därför är det viktigt att avancerade tekniska system backas upp av robustare system som kontanter utgör, så att samhället klarar de krissituationer som förr eller senare uppstår.

Lyxfällan och skuldkriser – pengar blir abstrakta

Alla som sett Lyxfällan på tv vet att det första de ekonomiska experterna gör är att klippa korten. Hos kronofogden hamnar allt fler unga som tagit snabba lån och korten brukar vara inkörsporten till skuldbergen. Många ser krediter som en extrainkomst och tar det mesta på kortet.
När man inte längre ser pengarna och det finns möjlighet att få nya på ett klick, blir det betydligt svårare att lära sig värdet av dem,

att de faktiskt kan ta slut och att en skuld är något man förväntas betala tillbaka.

Många ser också samma utvecklig på ett globalt plan. Skuldsättningen i västvärlden har ökat dramatiskt i sedan 80-talet och framåt. Avregleringar på finansmarknaderna, det faktum att det inte längre finns någon koppling mellan penningmängden och ett underliggande värde, och att bankerna kan skapa pengar genom upprepad utlåning är de bakomliggande orsakerna. Samtidigt har en förskjutning skett på hur vi ser på lån. Vi amorterar inte längre, lånen ses som eviga. Experterna är oeniga i faran med systemet och spekulerar i huruvida vi lever i en bubbelekonomi eller inte. Men faktum är att bankerna skulle stå sig slätt om förtroendet för banksystemet av någon anledning skulle rubbas och många skulle vilja ta ut sina pengar samtidigt, eftersom endast en bråkdel av utlåningen motsvaras av kapital på banken.

Korten på bordet

Riksdagen har beslutat att alla ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster. I lagen står det också att ”sedlar och mynt som ges ut av Riksbanken är lagliga betalningsmedel”. Det borde alltså vara glasklart: människor måste själva få välja betalsätt. Ingen ska behöva utestängas för att han eller hon väljer ett legitimt betalmedel bara för att detta betalmedel råkar ge sämre avkastning för banken. Nu vet vi ju det inte handlar om bakterier, rånrisk, svart ekonomi, koldioxidutsläpp, eller att kontanter är dyrare för all handel. Det handlar om att en ännu högre kortanvändning och andra digitala transaktioner betyder ännu högre vinster för storbankerna.

Kontantfrågan är för viktig föra att slumpas bort till privata intressen. Den borde vara en fråga för de folkvalda, men bankerna har tagit bort frågan från agendan utan att medborgarna har fått chansen att säga sitt. Nu måste frågan åter upp på bordet.

REFERENSER

1. **Chatt med Stefan Ingves**
   http://www.riksbank.se/sv/Press-och-publicerat/Chatt/2014/Chatt-med-riksbankschef-Stefan-Ingves-den-4-september/

2. **Anders Cervenka i Svd den 5/11 2012**
   http://blog.svd.se/cervenkaspengar/2012/11/05/en-losning-pa-skuldkrisen/

3. **Statistik från Riksbanken**
   http://www.riksbank.se/sv/Sedlar-och-mynt/

4. **Hedelius Affärer**
   http://blog.svd.se/hedeliusaffarer/2014/06/05/swish-vad-fel-det-blev/

5. **Svt Kultur**
   http://www.svt.se/kultur/banker-stoppar-kop-av-skrackfilm

6. **Enligt statistik från Trinovo Consulting, 2014**

7. **Sveriges Television**
   http://www.svt.se/nyheter/regionalt/jonkopingsnytt/allt-fare-uttagsautomater-sverige-nast-samst-i-eu

8. **Svenska Bankföreningen**
   http://www.swedishbankers.se/web/bf.nsf/$all/3F9A0B6C71A2A3A6C1257B2600491178

9. **Sveriges Riksbank**
   Working paper series, The Cost of Consumer Payments in Sweden, Björn Segendorf och Thomas Jansson, juni 2012

10. **Mastercard pressrelease**
    http://www.mynewsdesk.com/se/mastercard/pressreleases/kontanter-aer-bakteriebomber-tycker-svenskarna-850312

11. **Agnes Wold, professor i klinisk mikrobiologi vid Göteborgs universitet/Sahlgrenska sjukhuset (Di 26/10 2014)**

12. **Svenska Bankföreningen**
http://www.swedishbankers.se/web/

13. **Statistik från BRÅ och NTU**
http://www.ingenjoren.se/2014/04 var-tids-bankran-sker-pa-natet/
http://bra.se/bra/brott-och-statistik/bedragerier-och-ekobrott.html

14. **Erik Wennerström, generaldirektör för Brå i intervju**
http://tjugofyra7.se/msb/Avdelningar/Nyhet/Cyberbrotten-kostar-miljarder/

15. **Sveriges Riksbank**
Working paper series, The Cost of Consumer Payments in Sweden, Björn Segendorf och Thomas Jansson, juni 2012

16. **Se t.ex. DN Ekonomi**
http://www.dn.se/ekonomi bankerna-tjanar-miljarder-pa-dold-kortavgift/

17. **Kontant eller kort? En studie över butikers och restaurangers kostnader för att ta betalt, Occam, 2013.**

18. **Enligt Swedbank, som hänvisar till 2007 års statistik bl.a. här**
http://www.swedbank.se/privat/kort-och-betalningar/minskad-kontanthantering-har-du-lust-att-hjalpa-till/index.htm

19. **Svenska Bankföreningen:**
http://www.swedishbankers.se/web/bf.nsf/$all/CAD63DB4784C8CEAC1257CA9004AA02F

20. **Svd 7/2 2014**
http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/aktiva-och-intresserade-men-inte-av-natet_8891186.svd

21. **Rapport 2012:19, Länsstyrelsen Dalarnas län**

22. **Se t.ex. Expressen den 26/6**
http://www.expressen.se/noje/betalningskaoset-pa-bravalla-bekymmer/

Det kontantlösa samhället rycker allt närmare. Men vilka är det egentligen som driver utvecklingen och varför? Och vad skulle effekten blir om det kontantlösa samhället blev verklighet?

De frågorna ställer sig Björn Eriksson, ordförande för Säkerhetsbranschen, som i den här skriften synar lobbyarbetet för det kontantlösa samhället i sömmarna.

Björn Eriksson är bland annat medlem i Riksidrottsstyrelsen (RF) och har tidigare varit rikspolischef och landshövding i Östergötlands län.

Stockholm 2014